

IMBECILIZAREA OMULUI PRIN TELEVIZIUNE ȘI POSTGÂNDIREA

Autor: Alexandra Popa | 16 decembrie 2021

În lucrarea *Homo videns: Imbecilizarea prin televiziune și postgândirea*, Giovanni Sartori prezintă o nouă față a omului, rezultat al culturii moderne și al dezvoltării tehnologice. Este vorba despre *video-copilul* care devine ulterior *video-adultul*. Odată cu apariția televiziunii, ne avertizează același autor, s-a produs o ruptură concretă față de trecut și o nouă „revoluție a gândirii”. Realitatea este că, în ziua de astăzi, majoritatea oamenilor *văd* fără să *înțeleagă*. Acest lucru a devenit posibil din momentul în care imaginea a subjugat cuvântul. Astfel a luat naștere o cultură copilărească, în care tot procesul maturizării este redus la *un joc* al reprezentărilor vizuale. Educația noastră începe cu *a vedea* și este continuată pe tot parcursul vieții prin expunerea la aceiași stimuli vizuali. În acest text, voi întreprinde o scurtă analiză a acestui fenomen, încercând să surprind o serie de implicații pe care le are atât la nivelul individului, cât și al societății, pornind de la cartea menționată.

Conform autorului, procesul de transformare a lui *homo sapiens* în *omul vizual* începe încă de la cele mai fragede vârste. Suntem învățați încă de mici să devenim ignoranți și să rămânem pasivi în fața culturii scrise. Lucru deloc surprinzător, având în vedere că primul contact al copilului este cu ecranul TV – el absoarbe tot ceea ce vede fără să fie necesară vreo operație mentală complexă. Ca exemplificare, se argumentează deseori că un copil care vede violență, va fi predispus mai târziu spre comportamente violente. Fenomenul este însă mult mai cuprinzător de atât. Principala problemă este reducerea capacității de abstractizare și de ancorare în realitate și direcționarea atenției către faptele strict tangibile. În acest chip, iau naștere o nouă logică și psihologie vizuală, în care *vederea* îl apropie pe om de trăsăturile sale primitive. Limbajul simbolic este singurul instrument la îndemâna ființei umane care o diferențiază de celelalte viețuitoare. După cum spunea Humboldt, gândim în cuvinte, iar cel mai important indiciu al culturii unei civilizații este limba. Într-adevăr, vocabularul nostru fundamental este format din cuvinte din sfera *concretului* – masă, casă, pat, copac – pentru care există un corespondent în realitate. Există, totuși, și cuvinte – precum *demnitate*, *moralitate*, *curaj*, *religie* – care nu pot fi exteriorizate și despre care ne formăm, în

funcție de modurile de reprezentare, o anumită *idee*. Mentea noastră începe astfel să creeze concepte, să se apropie de inteligibil și de înțelegere.

Însă televiziunea prezintă relatări și evenimente raportate în permanență la imagine. După cum sugerează însăși semnificația termenului televiziune - *a vedea de la distanță* -, obiectele captate nu țin cont de coordonatele spațiale; ele sunt narate de un vorbitor care le interpretează în funcție de imaginea care le însoțește. Înțelegerea este direcționată de la un *narator vizual* către un public spectator dezinteresat. Astfel, *arhitectura-video* nu necesită niciun efort intelectual consistent și susținut. Stăm în fața monitorului și privim - nimic mai simplu de atât. Dar repercusiunile sunt catastrofale. Nu ne mai formăm un sistem de valori, de credințe și principii autentice, ci pur și simplu acumulăm și tot acumulăm informație. Opinia noastră este orientată în jurul a ceea ce este livrat prin intermediul imaginilor. Nu ne dezvoltăm în niciun fel spiritul critic și înclinația naturală de *a argumenta*. A fi bine informat este sinonim cu *a cunoaște*, cu a avea în spate fundamente teoretice solide, iar această temelie nu se consolidează decât prin lecturi și prin cultura scrisă.

În acest sens, rolul televiziunii ar trebui să fie unul educativ, însă tiparele sale formative se îndepărtează mult de la conceptul grecesc de *paideia*. Apariția sa a fost văzută ca un progres, însă nu orice progres înseamnă în mod obligatoriu o îmbunătățire, cel puțin din punct de vedere moral. În cazul televiziunii, progresul a fost mai mult cantitativ - abundența imaginilor - decât calitativ. Dacă nu vrem să devenim simpli consumatori de vizual, trebuie să ne reîntoarcem la cuvânt. După cum apare în Evanghelia lui Ioan, *la început a fost cuvântul*, nu imaginea. Prin aceasta nu vreau să spun că ar trebui să renunțăm în totalitate la stimuli vizuali, ci doar că, pe o scară a valorilor, cuvântul ar trebui să fie prioritar. Limbajul reprezintă expresia rațiunii, a sufletului și a gândirii. Chiar dintr-o perspectivă istorică, limba a precumpănit reproducerea vizuală. Pentru omul primitiv, întreg universul său de valori și reprezentări se datora unui limbaj poetic și metaforic. Prin urmare, imaginile ar trebui să se alinieze cu sensurile cuvintelor, nu să le înlocuiască pe acestea din urmă.

De fapt, cred că astăzi am putea discuta despre două culturi - una minoritară, o *cultură a elitelor*, care apelează în continuare la *citire*, și o cultură a maselor, a tuturor, *cultura vizuală*, care are din ce în ce mai mulți aderenți. Oamenii vorbesc cu naturalețe despre cei care scriu și citesc, proiectează în ei modele, îi apreciază, dar nu îi urmează. În schimb, ei preferă să rămână pasivi în fața ecranelor și să vizioneze. Ne aflăm în fața unei situații paradoxale - incultura celor mulți ajunge să fie mai apreciată decât cultura celor puțini. Dar cantitatea nu este sau nu ar trebui să fie un reper după care este apreciată valoarea culturală. A prefera o atmosferă culturală decăzută doar pentru că se bucură de mulți aderenți reprezintă cel puțin o semnalare a unui regres intelectual la nivelul societății. De aceea, ar trebui să ne întrebăm cum sau dacă televiziunea îmbunătățește cu adevărat procesul de educare a omului. Cert este că ea este creatoare

de spectacol, amuză și distrează publicul. În același timp, rolurile sale informative și de formare a opiniei publice nu pot fi contestate.

Mai mult ca oricare alt mijloc de comunicare, televiziunea ne influențează părerile și participă la formarea unei *psihologii a maselor*. Acest lucru este evident mai ales în ceea ce privește opiniile din sfera politică. În special în sistemele democratice, oamenii sunt consumatori de știri politice, iar televiziunea îi ghidează în formarea unor puncte de vedere. Dar, spre deosebire de celelalte mijloace de comunicare - ziarul sau radio-ul -, televiziunea pune accent tot pe autoritatea imaginii. După cum principalul simț al ființei umane pare să fi devenit acum *văzul*, ajungem să credem în mod automat ceea ce vedem. Acolo unde nu există filmare, nu există nici știre. De aceea, televiziunea nu folosește resursele vizuale în mod accidental, ci își organizează întreg discursul cu scopul de a avea impact asupra emoțiilor și sentimentelor. Cel mai frecvent, intelectul rămâne neatins, pentru că producătorii și generatorii de știri știu foarte bine că trebuie să se adreseze *sensibilității*, și nu rațiunii. Majoritatea acțiunilor noastre ajung să fie consecințele a ceea ce *televiziunea* ne oferă. Suntem bombardati de informație, însă nu orice informație implică în mod necesar cunoaștere și înțelegere.

O altă caracteristică a televiziunii nu este doar aceea că modelează opinia publică, ci creează și condițiile manifestării ei. Elementul inconștient din mintea oamenilor este factorul conștient al televiziunii. Să luăm de exemplu cazul Statelor Unite. Patru din cinci americani declară că, în timpul campaniilor electorale, votează în funcție de ceea ce văd la televizor. Astfel, relatările livrate publicului nu sunt niciodată întâmplătoare, după cum nu sunt nici reacțiile lor. Televiziunea știe cum să paralizeze intelectual, ce să susțină și ce să desființeze. Puterea democratică a televiziunii nu este în final decât o amăgire, întrucât informațiile sunt destinate unor mase deja golite de „conținut”. Informarea se realizează de *sus în jos*, iar *demosul* este, de cele mai multe ori manipulat. Cetățeanul, cel înzestrat cu putere democratică, se transformă în acest fel în supus. El este în permanență dominat și constrâns să *vadă* și ulterior să creadă. Interesele sale sunt lezate în favoarea superstițiilor promovate de televiziune. Credulitatea ia locul inteligenței, iar imaginile evocate sunt văzute drept realități.

Ceea ce putem remarca astăzi este că televiziunea se confruntă cu un adversar redutabil - *calculatorul*. Autoritatea celui din urmă asupra oamenilor se manifestă prin infinitatea de opțiuni pe care le oferă. Spre deosebire de micul ecran TV, internetul creează o lume digitalizată în care utilizatorii pot căuta informația în funcție de interesele și preferințele lor. Astfel, rețeaua de internet ar putea apărea, la prima vedere, ca o posibilitate de *nimicire* a inculturii. În realitate, lucrurile nu stau tocmai așa. După cum am menționat anterior, primul contact al copilului este cu televizorul. Astfel încât, odată ajuns la vârsta maturității, interesele sale sunt deja formate și este puțin probabil ca ele să se îndrepte către domeniul cunoașterii. Pentru acesta, la fel ca în cazul televiziunii, internetul reprezintă o sursă de divertisment. Conversațiile cu prietenii, jocurile video și viziunea

de filme sunt preocupările lor, iar munca intelectuală se rezumă la apăsarea unor butoane. *Internetul - enciclopedie* rămâne o zonă obscură, accesată de aceleași elite pe care le-am amintit. De asemenea, internetul creează lumi virtuale, simulează realitatea și produce *imagini imaginare*. Geneza internetului a însemnat hipnotizarea oamenilor prin această nouă realitate, care există doar pe ecran. În lucrarea *The Machine Stops*, a lui E.M. Forster, acesta discută despre posibilitatea apariției unei rețele de calculatoare care să ne conecteze pe toți, dar, în același timp, să ne și izoleze unii de alții. Protagonistul denunță, în același chip în care demasca personajul Winston din romanul *1984*, nebunia celorlalți. Autorul semnalează că, odată cu dispariția mașinii, dispare în mod previzibil și lumea creată de ea.

În final, soarta internetului ca mijloc de cunoaștere rămâne la fel de incertă ca posibilitatea televiziunii de a educa. Cele două vor continua să rămână semne ale progresului tehnologic, dar vor coexista cu un regres extins reprezentat de *sărăcirea înțelegerii*. Atât internetul, cât și televiziunea, oferă o „libertate” amețitoare. Online-ul ne inundă de informație prin intermediul navigatorului, în timp ce televizorul ne oferă „libertatea” de-a schimba canalele. Dar acest „contract”, în care inventatorul își cedează libertatea invenției, reprezintă un pas înapoi în procesul de evoluție. Nu noi controlăm mașinile, ci ele ajung să ne stăpânească pe noi. Asistăm la formarea unui mediu cultural în care anularea gândirii survine drept normalitate, iar demonstrația logică și analiza, rămân la îndemâna unui număr prea mic de oameni.

Imagine: Flickr